

Білоус Н. В.,

кандидат філологічних наук,

завідувач філії

«Музей Сержа Лифаря» Музею історії міста Києва

СЕРЖ ЛИФАР ЯК ЛІТЕРАТОР (НА МАТЕРІАЛІ ФОНДІВ МУЗЕЮ ІСТОРІЇ МІСТА КИЄВА)

Серж Лифар (Сергій Михайлович Лифар, 1905–1986) – один із найяскравіших та найвпливовіших діячів європейської культури 20 сторіччя. Артист балету, хореограф, балетмейстер, педагог, реформатор та теоретик, він все своє довге та насичене професійне життя присвятив мистецтву. Пристрасний колекціонер, крім мистецької збірки (сам також малював і влаштовував виставки), мав унікальну колекцію стародруків, займався видавничою діяльністю, і сам мав неабиякий літературний талант. Літературна спадщина Сержа Лифаря, на жаль, маловідома, а його мистецька критика, публіцистика, епістолярій та біографічна мемуаристика не були ще об'єктом окремих ґрунтовних досліджень ні за кордоном, ні в Україні. Причини такої прикрої «неуваги» з боку дослідників кілька. Насамперед, у його популярності як артиста балету та хореографа, реформатора, публічної персони. По-друге, обмеженість доступу власне до самого корпусу матеріалів – досі невиданий його архів, а переважна більшість книг видана лише французькою мовою. Між тим, сам Лифар вважав себе і письменником, його літературна діяльність, якою він займався після завершення «балетної» кар'єри, продовжувалася майже до самої смерті (деякі нотатки з фондів Музею історії міста Києва датуються 1986 роком). Власні рукописи, видання та критику на них він прискіпливо і дбайливо зберігав протягом усього життя, розуміючи їх цінність для майбутніх дослідників. Ми не будемо зупинятися на «політичній» оцінці постаті Сержа Лифаря та різноманітних маніпуляціях, спробах дискредитувати, зокрема, зусиллями радянських спецслужб [1], [9, с. 92] Особливо це важливо під час війни, коли відбувається переосмислення впливу радянської пропаганди та «русского мира» на історію та культуру.

Об'єкт дослідження – літературна спадщина Лифаря, зокрема встановлений на базі архівних, бібліографічних, текстологічних пошуків корпус рукописів мемуарів 1929–1939 років, нариси, нотатки, а також книги «Страдные годы» (1935), «Дягилев и с Дягилевым» (1923–1929).

Мета – введення до наукового обігу літературної спадщини Сержа Лифаря, яка є частиною колекції Сержа Лифаря.

Актуальність даного дослідження зумовлене потребою комплексного вивчення колекції Сержа Лифаря, яка є складовою фондів Музею історії міста Києва, проаналізувати та дати оцінку літературній спадщині Лифаря.

Наукова новизна – вперше із архіву Лифаря-літератора виділено масиви тексту, які можна умовно означити як «мемуарні цикли», а також публіцистика (балетна критика, нариси і т.д.) та дається їх характеристика.

Дослідження проводиться у межах планової наукової роботи, яка виконується у Музеї Сержа Лифаря (філії Музею історії міста Києва), на матеріалі фондів музею. Матеріали дослідження використовуються у науково-просвітницькій роботі Музею Сержа Лифаря – консультаціях, лекціях, у підготовці до виставкових проєктів і т.д.

Загалом у мемуаристиці Сержа Лифаря тематично і хронологічно виділяються:

- Спогади про війну (Першу і Другу світову, драматичні події у Києві 1917–1922 рр., безпосереднім свідком яких він був («Страдныя годы», період 1939–1944).

- Артистична діяльність («Дягілев і з Дягілевим», спогади 1929–1939 рр., численні статті, нариси, нотатки, у яких йдеться про роботу над новими балетами, аналізуються постановки, які вже відбулися, реакція на них публіки та фахівців.

Композиційно спогади – хронологічно вибудована оповідь, яка складається із розділів (фрагментів)-років.

Таким чином, перша його книга «Страдныя годы» – спогади про життя від народження до від'їзду з Києва до Парижу, хронологічно викладено події, учасником вин був, у наступній – «Дягілев та з Дягілевим» знову – події викладаються хронологічно, іноді лінія розповіді відходить убік – де можуть бути окремі розповіді, фрагменти яких згодом у свою чергу зустрічатися у матеріалах пізнішого часу – у рисах, листах і т.д. У наступному мемуарному циклі (з серпня 1929) кожен рік – це завершена оповідь, у якій Лифар докладно розповідає про події, вистави, враження, зустрічі. Особливо виділяє найдраматичніші сюжети, особливо акцентує на тих, які пов'язані з ризиком для життя [7, с. 3], зіткнення, яскраві сцени, природні катаклізми тощо. Їм притаманні жанрові особливості мемуарної літератури, такої як «суб'єктивність та екзистенційності, які є типологічною ознакою мемуаристики» [8, с. 3] а також «установка на достовірність, відчуття якої не залишає читача, але яка далеко не

завжди дорівнює фактичній точності. У мемуарах спірне та недостовірне пояснюється не лише недосконалою роботою пам'яті або замовчуванням та спотвореннями. Деякий фермент «недостовірності» закладений у самому естві жанру» [2, с. 8].

Як публічна і популярна особистість, він розумів, що йому довіряють, він прагне зацікавити читача, тримати його в напрузі, йому важливе враження, яке він справляє. Те, що частина викладених у книзі подій не співпадала з реальними історичними фактами, мала місце художня вигадка, перебільшення – зрозуміло. Ця своєрідна сповідь була розрахована на читача, який знав, хто такий Лифар, сліdkували за його артистичною кар'єрою і часто ототожнювали автора-головного героя з безмовними героями його балетів. Особлива сповідальність, ширість та егоцентризм мемуарів Сержа Лифаря зумовлені обставинами – потребою висловитися, певною ізольованістю (юним потрапив у іншомовне, незвичне середовище, сучасники згадують, що він все життя говорив французькою з акцентом), постійною ідейною боротьбою у мистецтві та житті. Мотив екзистенційної самотності буде одним із провідних у його мемуарній спадщині: «нитка мого життя міцніша у самотності. У самотності легше творити», – зізнається він.

У своїх спогадах Лифар прагне зафіксувати події, які мали значення для його становлення як особистості, формування його танцювальної майстерності, створення балетів, його творчості, теорії та практики. Оскільки як митець він ніколи не входив до жодних об'єднань, вважав себе одинаком (цьому є низка пояснень), то йому важливо було виробити і артикулювати перш за все для себе загальну «мистецьку програму», якої він притримувався протягом життя. Так, він згадає про написання своєї дебютної статті у пресі «Танец в Шествиі Веснь» (*La danse dans le cortège du printemps*), яка вийшла у “*Nouvelles Littéraires*” 21 квітня 1934 року [4]; як він виступив у новому для себе амплу автора. «Як поставилися до моїх дебютів на цьому новому для мене ниві? – Наскільки редактори та видавці газет та журналів поставилися вітально (я був завалений проханнями надсилати статті), настільки критики поставилися різко-вороже до цього роду моєї діяльності, балетні критики взагалі і особливо... мої друзі. Мені стільки приходилося чути, що я взявся не за своє діло, що я «відбиваю хліб», що я повинен танцювати та створювати балети, ділитися своїми думками про танець, але не безпосередньо з публікою, а через них, друзів-критиків, яких я можу і повинен надихати. На мене жорстоко нападали, але ніколи не за те, що і як я пишу.... А завжди лише на те, що я пишу, на самий факт мого писання... Зі мною згодом примирилися і навіть дістали вигоду і користь із моїх балетів: вони часто «надихали» критичні відгуки. Я говорив у своїх статтях про те,

що хотів виразити, мої статті перефразовувалися і, використовуючи новий матеріал, критики говорили про те, що я виразив у своєму балеті, – і обидві сторони були задоволені (думаю, що від цього не страждала і третя сторона – шановна публіка» [5, с. 239].

Лифар сам неодноразово наголошував на своєму унікальному вмінні одночасно активно та успішно займатися різними видами діяльності. Значний за об'ємом корпус текстів – нотатки, фрагменти рукописів, доповіді, статті, літературні портрети, які зберігаються у фондах Музею історії міста Києва (30-ті – поч. 80-х рр. 20 ст.) демонструють світоглядну та стильову еволюцію, свідчать про неперервний та продуктивний процес творення, який доповнював та збагачував його «служіння танцю» новим сенсом та натхненням.

Список використаних джерел:

1. Білоус Н. «Антирадянський Лифар». URL <https://www.istpravda.com.ua/articles/2021/05/5/159419/>
2. Гинзбург Л. О психологической прозе. Ленинград, 1977. С. 8. 449 с.
3. Лифарь С. Дягилевъ и съ Дягилевымъ. Париж, 1939. 500 с.
4. Лифарь С. Страдные годы: моя юность въ Россіи. Париж, 1935. 101 с.
5. Лифар С. Танец в Шествии Весны (МІК ТЗ-12108)
6. Машинопис мемуарів Сержа Лифаря з правками, рукописними вставками та печаткою автора. 1929–1939 рр. (МІК ТЗ-12088)
7. Шайкевич А. «Страдные годы» книга Сергея Лифаря. *Возрождение*. 1935. 12 травня. С. 4.
8. Черкашина Т.Ю. Українська мемуарно-автобіографічна проза ХХ ст.: жанрова, структурна та ідейно-художня еволюція : автореф. дис. ... д-р. філол. наук: 10.01.01. Київ, 2015. 37 с.
9. Фабричников А. А. Овчинников И. А. Использование возможностей Советского комитета по культурным связям с соотечественниками за рубежом в разведывательной работе. Москва, 1988. 96 с.